
פולמוס התרנגולים הכשרים

הרב ד"ר נתן סליפקין

מוזיאון הטבע התנ"כי

THE BIBLICAL MUSEUM OF NATURAL HISTORY

תורגם ממאמר מקור באנגלית על ידי טוביה פרנקל

הרב ד"ר נתן סליפקין הוא המייסד והמנכ"ל של מוזיאון הטבע התנ"כי. הוסמך לרבנות על ידי מוסדות "אור שמח", הוא בוגר מכון לנדר בירושלים עם תואר שני בלימודי יהדות, וקיבל תואר דוקטור בהיסטוריה יהודית מאוניברסיטת בר אילן; עבודת הדוקטור הייתה בנושא "מפגשים רבניים עם זואולוגיה". הרב סליפקין חיבר ספרים רבים בנושא המפגש של התורה עם הטבע והמדע, כולל "האנציקלופדיה התורנית של ממלכת החיות" (הוצאה לאור קורן 2015) (באנגלית).

מוזיאון הטבע התנ"כי נפתח בבית שמש בשנת 2014. הוא מציג את את ההיסטוריה הטבעית של התנ"ך עם מגוון מוצגים מדהימים של חי ודומם. סיורים מודרכים אינטראקטיביים לוקחים את המבקר לנושאים בהיסטוריה הטבעית של התנ"ך, הגמרא, משפט יהודי וההיסטוריה הטבעית של ארץ ישראל. בין המוצגים ניתן ללמוד על "חיות ארץ ישראל", "נפלאות הבורא", "סימני כשרות", "קרניים ושופרות", "שמונה שרצים", "עופות טהורים" ועוד. הביקור במוזיאון בתיאום מראש בלבד; ראה www.TevaTanachi.org לפרטים נוספים.

© מוזיאון הטבע התנ"כי 2017

מותר לשתף מאמר זה, בתנאי שיישאר בשלמותו וללא שינויים.

מוזיאון הטבע התנ"כי הוא פרויקט של "קרן תורה וטבע".

מבוא

מחקר זה התפתח במקביל למחקר ולהכנות שעשיתי עבור האירוע הייחודי של מוזיאון הטבע התנ"כי לשנת 2017 - סעודת המאכלים הכשרים המיוחדים, שבה הצגנו מנות בעלות ענייני כשרות ו/או זואולוגיה יוצאי דופן. למרבה האירוניה, בעת שהתעסקתי בהכנת חומר על כשרות חיות אקזוטיות, כגון פסיון, פנינה, ציפורי דרום, פיראנה, תאו מים וחגבים, התחולל בארץ ישראל פולמוס בדבר כשרות התרנגולים. אחדים התעקשו שהתרנגול המצוי בחנויות, ה"קורניש רוק", אינו כשר ושרק המין הנקרא "בראקל" כשר, בעוד שאחרים טענו בתוקף שה"קורניש רוק" כשר ושה"בראקל" אינו כשר.

התברר שפולמוס התרנגולים, שלמעשה החל לפני מאתיים שנה, אינו דבר שאפשר לזלזל בו. נתקלתי במשפחה בעיר מגוריי בית שמש שלא אכלה תרנגולים או ביצים כבר 10 שנים בגלל אמונתם שסוג התרנגול בתעשייה המודרנית אינו כשר. בעקבות המחלוקות בדבר כשרות הבראקל בקיץ האחרון, מספר האנשים שהפסיקו לאכול תרנגולים הולך וגדל.

אף שכל חיי למדתי וחקרתי על אודות חיות בלהט - התעניינתי תמיד יותר במינים אקזוטיים - מעולם לא עניין אותי בעל חיים כה פשוט ורגיל כמו תרנגול. אך לאחר הזמן הרב שהשקעתי בחקירותיי, גיליתי שהתרנגול הוא בעל חיים מרתק ולא מוערך כראוי, ושהדיונים ההלכתיים בדבר כשרותו מסקרנים מאוד.

ברצוני להודות לעמיתיי בתחום האורניתולוגיה התלמודית וההלכתית, שסיפקו לי תובנות בעלות ערך, מחקר והערות בנושא הזה: ד"ר זהר עמר, הרב חיים לויקי, הרב משה רוזנבאום והרב ד"ר ארי זיבטובסקי. בנוסף ברצוני להודות לצוות במוזיאון הטבע התנ"כי שאפשרו לי להשקיע את זמני במחקר זה, ושמצאו והשיגו "בראקל".

לסיום, ברצוני להודות לאשתי טלי שסבלה אותי מדבר על מעט מאוד חוץ מתרנגולים במשך שבועות רבים, ובכל זאת נשארה נלהבת ותומכת במשך כל התקופה.

פולמוס התרנגולים הכשרים

יהודי, אבל לא תנ"כי

התרנגול נחשב ללא עוררין כ"עוף היהודי", הלכך מפתיע לגלות שהתרנגול אינו מוזכר בכל התנ"ך ולו פעם אחת. זאת משום שהתרנגול לא היה מצוי בארץ ישראל בתקופת התנ"ך. תרנגולים בויתו מעופות ג'ונגל אסיאתיים לפני כמה אלפי שנים, אך חלף זמן רב עד שהגיעו לארץ ישראל. בתקופת המשנה היו התרנגולים נפוצים מאוד בארץ ישראל, והם מוזכרים פעמים רבות במשנה ובגמרא. התרנגול הלך ונהפך ל"עוף היהודי".

בחודשים האחרונים התחולל פולמוס סוער בארץ ישראל. קבוצה מסוימת טענה שכל התרנגולים הנמכרים באופן מסחרי בעשרות השנים האחרונות אינם כשרים. זן נדיר של תרנגול בשם "בראקל" הובא מבלגיה והוכרז על ידי המייבאים כתרנגול היחיד הכשר. בתגובה הכריזו פוסקים רבים שהבראקל אינו כשר. בעקבות הסערה היו שנמנעו לגמרי מאכילת תרנגולים, והתחילו לאכול רק תרנגול הודו (תופעה אירופית מאוד לכל המתמצא בהיסטוריה של כשרות התרנגול הודו).

על מנת להבין את הנושא לעומקו עלינו לחזור אל היסודות בחומש ובמשנה, להתקדם לנושא של התרנגול הודו והפולמוס בשנות ה'ת"ר-ה'ת"י בעניין תרנגולים שונים, ולבסוף לדון בנושא העומד על הפרק.

הלכות כשרות עופות בחומש

בשונה מדגים ובהמות, בתורה אין סימני כשרות לעופות. במקום זאת יש רשימה של העופות שאינם כשרים:

וְאֵת אֵלֶּה תִּשְׁקֹצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֵת הַנְּשָׁר וְאֵת הַפֶּרֶס
וְאֵת הָעֵזְנִיָּה: וְאֵת הַדָּאָה וְאֵת הָאֵיָּה לְמִינָהּ: אֵת כָּל עֶרֶב לְמִינֹו: וְאֵת בַּת
הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחֻמָּס וְאֵת הַשֶּׁסֶף וְאֵת הַנֶּנֶץ לְמִינֵהוּ: וְאֵת הַכּוֹס וְאֵת הַשֶּׁלֶף
וְאֵת הַיַּנְשׁוּף: וְאֵת הַתְּנַשְׁמֶת וְאֵת הַקָּאָת וְאֵת הַרְחֹם: וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה
לְמִינָהּ וְאֵת הַדּוּכִיפַת וְאֵת הָעֵטְלָף: (ויקרא יא, יג-ט).

היות שהעופות שאינם כשרים רשומים, ממילא שאר העופות שאינם רשומים הם טהורים וניתן לאוכלם.¹ חרף הכלל הפשוט הזה ידיעת זהות העופות הכשרים אינה פשוטה כלל, וזאת בגלל שתי בעיות מרכזיות.

הבעיה הראשונה היא שעל רבים מהעופות הטמאים הרשומים התורה מוסיפה שכל מינם טמא. דבר זה יוצר קושי משום שלא ברור בעליל אילו עופות נכללים בכל מין, ועד כמה יש להרחיב את הגדרת המין (על אף שעל פי המדע הציפורים

¹ ראה ראשונים חולין סא ע"א.

מחולקות למינים, ברור בעליל שהגדרת המינים של התורה שונה מזו של המדע).

הבעיה השנייה היא שאיננו בטוחים לחלוטין בזהות של כל העופות ברשימה. לגבי מקצתם אנחנו בטוחים ב-99% בזהותם על בסיס ראיות חזקות ומסורת (לדוגמה הנשר, החסידה והעטלף). באשר לאחרים אנחנו יכולים רק להציע זיהוי על בסיס שורש השם והשוואה של שמם לשפות אחרות.

סימני כשרות העופות בגמרא

הקושי בידעת הציפורים הכשרות מהחומש בלבד הוביל את חז"ל לתת סימנים מבדילים בין העופות הטמאים והטהורים.

סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה וסימני העוף לא נאמרו, אבל אמרו חכמים: כל עוף הדורס - טמא, כל שיש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף - טהור. ר' אלעזר בר' צדוק אומר: כל עוף החולק את רגליו טמא (חולין נט ע"א).

על אף שהפירוש המדויק של הסימנים האלו נתון במחלוקת, ניתן לקבוע כמה דברים:

הסימן הראשון של חז"ל לעוף כשר הוא "אצבע יתירה". ישנו קושי מסוים בביאור הסימן לאור הנאמר בגמרא שליונה יש סימן זה ואילו הנשר חסר אותו, ולכמעט לכל הציפורים יש מספר זהה של אצבעות (כולל היונה והנשר). ביאורו של רש"י, שהאצבע היתרה פירושה אצבע אחורית, מקובל מאוד. לפי רש"י ניתן להסביר שלנשר אין אצבע יתרה הואיל והאצבע האחורית של הנשר מפותחת פחות יחסית לשאר האצבעות.

הסימן השני הוא זפק, שהוא כיס חיצוני של הוושט. תפקידו העיקרי של הזפק הוא אחסון של אוכל, וייתכן שהוא אף ממלא תפקיד בעיכול. יש ציפורים ללא זפק כלל, כגון השחף והפינגווין. בציפורים בעלות זפק יש מגוון רחב של צורות וגדלים של זפק, אך לפי הגמרא חלק מהזפקים לא ייחשבו לזפק. ליונה יש זפק מפותח מאוד הכולל שני כיסים גדולים וניכרים המסתעפים מהוושט. אצל עופות דורסים רבים הזפק הוא רק חלק מורחב של הוושט. הראשונים מסבירים כי זפק כזה אינו נחשב בעיני חז"ל לזפק (בניגוד לזואולוגיה הרואה את החלק הזה בוושט כזפק).² הזפק משמש כאינדיקציה טובה לכשרות הציפור.

הסימן השלישי הוא קורקבן (קיבת שרירים) נקלף. לציפורים אין שיניים היכולות ללעוס אוכל, וכל תהליך העיכול מתבצע אפוא בבטן. בבטן הציפור יש שני חדרים, שביניהם המזון עובר הלוך ושוב עד לעיכולו. החדר הראשון מפיק חומצת קיבה לעיכול כימי. החדר השני הוא הבטן השרירית, הידועה כקורקבן (פופיק ביידיש), המעכלת את האוכל באופן מכני על ידי טחינה לחתיכות קטנות. ציפורים (בדרך כלל כשרות) הניזונות מחרקים ומזרעים, מצוידות בקורקבן שרירי מאוד למטרת טחינה. הקורקבן שלהן מכיל חציץ וחול המוצמדים למזון ומסייעים בטחינה. השכבה החיצונית השרירית נקלפת בקלות מהשק הפנימי

² ראה רמב"ן סב ע"ב אודות הנץ, וים של שלמה סי' קטו.

המכיל את המזון. עופות דורסים, האוכלים דגים ובשר, הקורקבן שלהם משמש לאחסון אוכל יותר מאשר לטחינה. אין בקורקבנים מהסוג הזה שכבה חיצונית של שרירים לטחינה שניתן לקלף. הלכך, קורקבן נקלף משמש גם הוא כאינדיקציה טובה בדבר כשרותה של הציפור.

מלבד שלושת הסימנים במשנה המורים על עוף שהוא כשר, המשנה נותנת עוד סימן: כל עוף דורס הוא טמא. ביאור הסימן של עוף דורס שנוי במחלוקת. יש המפרשים שהכוונה שהעוף מחזיק את מזונו ברגל אחת וקורע ממנו ברגל השנייה ואוכל.³ מפרשים אחרים מבארים שהכוונה שהעוף אוכל את טרפו בעודו חי.⁴ אחרים מפרשים שהכוונה שהעוף הורג בטפריו.⁵

לפי רש"י, על מנת שעוף יהיה כשר עליו להיות בעל כל שלושת סימני הטהרה ושאינו דורס. שיטת רש"י היא תוצאה של הבנתו שרוב העופות הלא-כשרים הרשומים הם בעלי שלושת סימני הכשרות אך בכל זאת הם אינם כשרים היות שהם דורסים. ממילא על מנת שעוף יהיה כשר עליו להיות בעל שלושה סימני כשרות ולא דורס. בעקבות מעשה בגמרא (חולין סב ע"ב) רש"י מציין שקשה לדעת בוודאות אם עוף הוא דורס או לא, ועל כן רש"י נוקט שעוף נאכל רק אם יש מסורת שהוא כשר. עמדתו של רש"י אומצה על ידי הרא"ש.

שיטת הרב משה בר יוסף היא שהעופות הטמאים הרשומים אינם בעלי שלושת סימני הכשרות, וממילא כל עוף בעל שלושת סימני הכשרות הוא בחזקת שאינו דורס וכשר. שיטה זו מוסכמת על רוב הראשונים, כגון הרמב"ם, הרמב"ן, הרי"ף, הרשב"א, הר"ן והריטב"א. הרמב"ן מצביע שבדיקה במציאות מוכיחה שלא כרש"י.⁶ שיטת רש"י המחמירה, ששלושה סימני כשרות אינם הוכחה מספיקה לכשרות העוף, ושעוף נאכל רק במסורת שאינו דורס וכשר, נפסקה על ידי השו"ע⁷ ומקובלת מאוד בעם ישראל. אך הצורך במסורת כדי להכשיר עוף אומץ רק כחומרא,⁸ וכפי שנראה, החומרא לא תמיד יושמה.

תרנגול הודו - עוף ללא מסורת

כשרותו של התרנגול הודו היא מהסיפורים המרתקים בהיסטוריה של הכשרות. מקובל מאוד בעם ישראל שעוף נאכל רק במסורת. תרנגול הודו, עוף שמקורו באמריקה בלבד, לא יכולה להיות מסורת על כשרותו, היות שלא היה באמריקה שום יהודי עד לשנת 1585 למניינם. למרות היותו חסר מסורת התקבל התרנגול הודו באופן מיידי כמעט בכל תפוצות ישראל כעוף כשר, ושיח בעניין כשרותו התחיל רק שלוש מאות שנה אחרי גילויו! גם אז, השיח נסב על

³ רש"י חולין נט ע"א ד"ה דורס.

⁴ תוספות סא ע"א ד"ה דורס.

⁵ רמב"ן חולין נט ע"א, וגם בפירושו לויקרא יא, יג; רא"ה וספר החינוך קנו.

⁶ ראה ניסוחו החרף של השואל ומשיב (שו"ת שואל ומשיב, מהדורא קמא, א, קמט).

⁷ השו"ע מציין יש אומרים, שעוף בעל קרומי שחייה ומקור הדומה לברווז אינו דורס וכשר.

⁸ ראה כרתי ופלהי.

מדוע התרנגול הודו כשר ולא עסק בשאלה אם התרנגול הודו אכן כשר.⁹ על מנת שנוכל להבין איך אירע הדבר, עלינו להתחקות אחרי ההיסטוריה של התרנגול הודו. הנקודה הראשונה שצריך לשים לב אליה היא שאפילו שמו, תרנגול "הודו", ובאנגלית - "טורקיה", מעיד על בלבול רב בנוגע למוצאו.

במאה ה-16 למניינם הגיעה לאנגליה ציפור מעניינת. הציפור הובאה על ידי סוחרים טורקים שסחרו במזרח הים התיכון, שהיה חלק מהאימפריה הטורקית, וכך קיבל את שמו באנגלית (טורקיה). בני אדם רבים חשבו שהציפור הגיעה מהודו, הודות להנחה הבסיסית ששררה אז שדברים חדשים ומעניינים מגיעים מהמזרח. מסיבה זו קיבלה הציפור את השם "הודו" בשפות רבות.

אבל ייתכן שהעוף הזה שהגיע לאנגליה לא היה אפילו תרנגול הודו! במאה ה-16 למניינם הוצגו שני עופות חדשים באירופה: התרנגול הודו מאמריקה והפנינה האפריקאית. שניהם נקראו "תרנגול טורקי" ו"תרנגול הודי" לסירוגין, ואף "מילאגריס", השם היווני לפנינה.

הבלבול גדל לאור העובדה שרבים כינו את התרנגול הודו "תרנגול גדול", ובמאה ה-19 למניינם היה ייבוא רחב של תרנגולים מאסיה. הלכך, בספרות ההלכתית מהתקופה הזאת כמעט בלתי אפשרי לקבוע על איזה עוף מדברים.

תהיות לגבי כשרותו של התרנגול הודו עלו לראשונה במאה ה-19 למניינם, שנים רבות לאחר שהתרנגול הודו זכה להתקבל כעוף כשר בתפוצות ישראל. מקצת פוסקים, כגון הרב אייזיק שר¹⁰ וכף החיים,¹¹ הצדיקו אכילת תרנגול הודו בכך שמוכרח שיש מסורת עתיקה מהודו. אולם לאלו שידעו שמוצאו של התרנגול הודו מאמריקה ולא תיתכן מסורת לגביו, היה הנושא מסובך יותר. חשוב להבין, שקביעה כי התרנגול הודו אינו כשר, משמעותה היא שיהודים כשרים ותמימים שאכלו תרנגול הודו במשך שנים הם חוטאים. יש שתי סיבות להימנע מקביעה כזאת: הסיבה הראשונה היא על פי הנאמר בגמרא ש"אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים"; הסיבה השנייה היא שלא להטיל פגם בדורות הקודמים. מובן שהיה מניע למצוא הצדקה לאכילת תרנגול הודו.

הנצי"ב מציין בפירושו שהיות שהתרנגול הודו נאכל בכל תפוצות ישראל, על מנת שלא להטיל פגם בדורות הקודמים אין להתנגד לאכילתו כל עוד אין ראיות חותכות שאינו כשר.¹²

אחרים הציגו טענות התומכות בכשרותו של התרנגול הודו. השואל ומשיב נוקט שעיקר הדין כדעת הרב משה בר יוסף ולא כרש"י; בהתאם, עוף בעל שלושת סימני הטהרה כשר אף ללא מסורת. הוא מציין שהעובדה שעם ישראל קיבל במשך דורות את התרנגול הודו ככשר, מוכיחה שכך היא ההלכה, ושאין

⁹ לדיון מעמיק ראה "לסוגיית כשרותו של התרנגול הודו" (זהר עמר), ובהוצאה חדשה ומתוקנת בספרו מסורת העוף.

¹⁰ שו"ת מי באר יט.

¹¹ יו"ד פב, כא.

¹² שו"ת משיב דבר, יו"ד כב.

לנהוג כשו"ע המחמיר כשיטת רש"י (השו"מ מזכיר את דין תרנגול הודו כחלק מהדיון בתרנגולים משונים).¹³

הרב אריה לייבוש בולשיבר, בעל ערוגות הבושם, כותב שההלכה בשו"ע שצריך מסורת היא רק לעופות שיש ספק אם הם דורסים. עוף שנבדק במשך זמן רב ונמצא שאינו דורס והוא בעל שלושת סימני הכשרות, כשר אפילו בלי מסורת.¹⁴

יש המציעים שהתרנגול הודו התקבל ככשר לפני שהתקבל הפסק של השו"ע שנדרשת מסורת. הצעה זו בהחלט סבירה מכמה סיבות. תרנגול הודו נאכל תחילה בקרב יהודים בארצות המזרח, שאליהם הגיע לפני שהגיע לאירופה. ייתכן שהם אכלו אותו על סמך היותו בעל שלושת סימני הטהרה והם לא נהגו שצריך מסורת. היהודים באירופה ראו את היהודים מהמזרח אוכלים תרנגול הודו ושיערו שיש מסורת לגביו שאינו דורס וכשר. אפשרות זו מתחזקת עם ההכרה שהיהודים באירופה לא ידעו שהתרנגול הודו הוא מאמריקה ובלי אפשרות למסורת. יתרה מזאת, ייתכן שהם התבלבלו בינו לבין הפנינה, עוף עם מסורת בצפון אפריקה ובתימן, אך לא באירופה.

פולמוס תרנגול הקוצ'ין במאה ה-19 למנינם

נוסף על השיח בנושא התרנגול הודו והפנינה, במאה ה-19 התעוררה המחלוקת הסוערת הראשונה בנושא תרנגולים. בשנת ה'תקצ"ט החל מסחר בין סין לאירופה, ובשנת ה'ת"ר עגנו באירופה ספינות מסין, ועליהן עופות משונים מאוד שכונו "עופות שנחאי". עופות שנחאי נראו קצת כמו תרנגולים, אבל היו גדולים בהרבה ובעלי נוצות על רגליהם. היו הבדלים נוספים אף בהתנהגות, כגון שינה על הקרקע ולא במקום מוגבה כתרנגולים רגילים (הבדל זה נבע מגודלם של תרנגולי שנחאי).

היה ספק רב לגבי מינם של עופות שנחאי, שברבות היום נקראו תרנגולי קוצ'ין. העיתונות באנגליה הציעה שהם ממין החובתיים, מין עוף לא כשר. חלף זמן עד שאנשי מקצוע בעלי ניסיון זיהו שמדובר במין תרנגול. מחלוקת סוערת התפתחה בין הפוסקים אם הקוצ'ין - שנקראו גם קיבצ'ר תרנגולת, אמריקנישער תרנגולת ואינגלשער תרנגולת - הם מין תרנגול או עוף אחר. בנוסף עדיין התנהל שיח הלכתי בדבר כשרותם של התרנגול הודו והפנינה.¹⁵ לאורניתולוג (מדען העוסק בציפורים) המודרני ברור שהקוצ'ין הוא מין נוסף של תרנגול, בעוד שהפנינה היא מין עוף אחר, אבל בתקופה ההיא הדברים לא היו ברורים כלל, וההלכה בדבר שני עופות אלו הייתה שנויה במחלוקת. עלינו לזכור שאפילו שמותיהם של העופות בנידון היו ועודם מקור לבלבול, ולעתים קרובות לא ידוע אם הדיון ההלכתי נסוב על הקוצ'ין, על תרנגול הודו או על עוף אחר.

¹³ שו"ת שו"מ מהדורא חמישית א, ט.

¹⁴ ערוגות הבושם (ווילנא 1870) תשובה טז בסוף.

¹⁵ להיסטוריה המלאה ראה הרב דוד צבי נאמן, הגאון שנשכח, עמודים 37-19.

בירושלים, בצפת, בטבריה ובאנגליה רוב היהודים אכלו את הקוצ'ין.¹⁶ אך בשאר קהילות אירופה עדיין התנהל ויכוח. מקצת פוסקים, כגון המהר"ם שיק,¹⁷ אסרו את אכילת הקוצ'ין, היות שנחשבו למינים חדשים האסורים באכילה בלי מסורת. הרב חיים מצאנז התיר לאכול את הקוצ'ין מפני שראה בו עוף עם מסורת, על סמך הקהילות הרבות שאכלוהו.¹⁸ פוסקים אחרים התווכחו אם אכן הייתה מסורת נאמנה לתרגול הקוצ'ין.

פוסקים אחרים התירו את תרגול הקוצ'ין גם בלי מסורת. שתי תשובות ארוכות נכתבו בנושא בידי גדול פוסקי הדור, בעל השואל ומשיב. כאמור לעיל, דעתו הנחרצת היא שההלכה כדעת הרב משה בר יוסף, שעוף בעל שלושת סימני הטהרה כשר אף בלי מסורת.¹⁹ הוא מצביע על כשרותו של התרגול הודו בכל ישראל כראיה שלא קיבלו את חומרתו של השו"ע המצריך מסורת על מנת להכשיר עוף.

כמו כן, כפי שנזכר לעיל בעניין התרגול הודו, לדעת ערוגות הבושם השו"ע מצריך מסורת רק לעופות שיש ספק אם הם דורסים. עוף שנבדק במשך זמן רב ונמצא שאינו דורס והוא בעל שלושת סימני הכשרות, כשר אפילו בלי מסורת.

הרב שלום טאובס טוען נחרצות שההלכה העיקרית היא כדעת הרב משה בר יוסף, שעוף בעל שלושת סימני הטהרה כשר אף ללא מסורת. כמו השו"מ הוא טוען שדעת רש"י הוכחה במציאות כטעות ואומצה כחומרא בלבד.²⁰ הלכך הוא פוסק שניתן לאכול את תרגול הקוצ'ין על פי שלושת סימני הטהרה בלבד. בהמשך נראה סיבות נוספות שהוא מביא להתיר את תרגול הקוצ'ין.

גם אחיו הרב אורי שרגא פייבל טאובס מציין שפסק השו"ע כדעת רש"י הוא חומרא בעלמא, ובמקרים שיש סיבות לומר שהעוף כשר, אין לנהוג כדעת רש"י. הוא כותב שיש סיבות רבות להכשיר את תרגול הקוצ'ין: הם דומים מאוד לתרגולים, הם שוכנים ביניהם ואף מזדווגים איתם.²¹

הנקודה האחרונה שהוא מציין חשובה במיוחד, ומתייחסת למימרא בגמרא בבכורות דף ז ע"א: "אמר ר' יהושע בן לוי: לעולם אין מתעברת לא טמאה מן הטהור ולא טהורה מן הטמא". הלכך, בהמה או חיה שכשרותה מסופקת המתעברת מבהמה או חיה כשרה, בידוע שהיא כשרה. בגמרא לא מבואר אם כלל זה חל גם על עופות, אולם הגיוני שכן. לשון הרמב"ם במשנה תורה כוללנית יותר: "אין טמא מתעבר מטהור כלל". הנצי"ב מדייק מלשונו שהכלל חל על כל סוגי בעלי החיים, גם על עופות.²²

¹⁶ הרב נתן אדלר, מובא בשו"ת מהר"י אסאד סימן צד; הרב אברהם ינר, צלותיה דאברהם ז.

¹⁷ מהר"ם שיק, יו"ד צח, צט.

¹⁸ דברי חיים, או"ח ט, יו"ד מד, מח, ובמכתב שהודפס ב"שאלת שלום", יו"ד כב.

¹⁹ שו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה א, קמט, מהדורא חמישית א, סט.

²⁰ שאלת שלום (זולקייב 1869) כב.

²¹ אורי וישעי (לבוב 1886) א, יא.

²² נצי"ב, משיב דבר. יו"ד כב; ערוגות הבושם.

מקצת פוסקים, כגון הרב שלמה קלוגר ואחרים,²³ לא הסכימו שהכלל באשר להזדווגות חל על עופות. החתם סופר²⁴ נטה לפסוק שהכלל חל גם על עופות אך נראה מדבריו שהוא מהסס לקבוע זאת באופן מוחלט, אולם יש שהבינו שהוא פוסק שהכלל חל גם על עופות.²⁵ ברם האבני נזר,²⁶ המכתב סופר²⁷ והרב אורי שרגא פייבל טאובס²⁸ פוסקים שהכלל "אין טמא מתעבר מטהור כלל" חל על כל סוגי בעלי החיים, גם על עופות.

אמנם דעת הנצי"ב²⁹ ורב שלום טאובס³⁰ בעניין ההזדווגות היא המשמעותית ביותר. הם קובעים שאף אם הכלל לגבי הזדווגות אינו חל על עופות ואף אם לעתים עוף טהור מתעבר מטמא, בכל זאת אם שני עופות (כדוגמת התרנגול ותרנגולי קוצ'ין) מזדווגים לעתים קרובות יחד בצורה טבעית (ומולידים עופות שאינם עקרים), מוכיח הדבר שהם מאותו מין, וממילא גם המין המסופק כשר.

האמור לעיל מוביל אותנו לסיבה מהותית להכשיר את תרנגול הקוצ'ין ואת כל הסוגים והמינים של התרנגולים. עם ההתקדמות בחקר העופות יש לנו יתרון של ידע רב יותר על אודות תרנגול הקוצ'ין, ידע שלא היה לקדמונים, ואנחנו יכולים לראות שהם אינם מין חדש הדורש מסורת. מהסיבות שהעלה הרב שלום טאובס ונצי"ב, ומעובדות נוספות שידועות לנו היום (כגון ההיסטוריה המלאה של העוף וגנטיקה), נוכל לקבוע שהם כולם אותו מין, והם תרנגולים. לפני שנדון בנקודה הזאת ביתר הרחבה, נסקור את פולמוס התרנגולים בימינו ותרנגול הבראקל.

פולמוס התרנגולים בימינו

הקוצ'ין היה אחד מהתרנגולים שהשתמשו בו על מנת ליצור את מין התרנגול הנקרא "פלימות' רוק". תרנגולים אחרים שככל הנראה השתמשו בהם על מנת ליצור את ה"פלימות' רוק", היו גם הם תרנגולים משונים, כגון ה"מלאי" (מין בעל גזרה דקה בגובה מטר), ה"ברהמה" (השוקל עד 8 ק"ג) וה"דורקינג" (תרנגול בעל חמש אצבעות). בשנת 1950 למניינם הורכב תרנגול "פלימות' רוק" עם תרנגולות "קורניש" על מנת ליצור את ה"קורניש רוק"; התרנגול שמשתמשים בו היום לבשר. כך, התרנגולים שנאכלים היום הם כולם צאצאים של מיני תרנגולים משונים שכשרותם נידונה בהרחבה במאה ה-19 למניינם. (ראוי לציין שהתרנגולים היום הם במצב דומה לתרנגול הודו במאה ה-19, ודברי הנצי"ב בעניין התרנגול הודו, שעל מנת שלא להטיל פגם בדורות הקודמים אין להתנגד לאכילתו, כל עוד אין ראיות חותכות שהוא אינו כשר, יכולים להיות רלוונטיים לתרנגולים בימינו).

²³ בית יצחק, יו"ד ו, קו; מנחת יצחק ה, לא.

²⁴ יו"ד עד.

²⁵ אבני נזר, יו"ד עה; מהרש"ם, דעת תורה, יו"ד ג, פב.

²⁶ אבני נזר לעיל.

²⁷ יו"ד ג.

²⁸ אורי וישעי לעיל.

²⁹ נצי"ב, משיב דבר, יו"ד כב.

³⁰ שאלת שלום לעיל.

לפני עשרים שנה הביע הרב וואזנר דאגה שהתרנגולים הנאכלים לכל ישראל אינם מאותו סוג התרנגול שנאכל באירופה לפני מלחמת העולם השנייה (קביעה נכונה). בעשרות השנים האחרונות הורכבו התרנגולים המסחריים עם סוגים שונים של עופות, ממקור לא ידוע, והוא חשש שמא הם ממין אחר ולא רק מין תרנגול כשר שונה במקצת. היה חשש שחלק מהעופות שהורכבו בהם התרנגולים היו ממין אחר ללא מסורת, ואולי אפילו לא כשרים.

בעקבות החששות האלה, קבוצה שקראה לעצמה הוועד לטוהר העופות, החלה לפעול למצוא עוף עם שושלת טהורה. לאחר מחקר נרחב ומסעות סביב העולם הם החליטו שתרנגול בלגי ממין הנקרא בראקל הוא המועמד הראוי. בעזרת השקעה של יהודי חסידי מלוס אנג'לס, הם פיתחו דרך לגדל בראקל בכמות גדולה, והחלו לגדלם במושב תעוז, ליד בית שמש. הבראקל קיבל הסכמה מבית הדין של הרב נסים קרליץ בבני ברק.

ייתכן שאם הוועד היה מסתפק בהצעת תרנגול בראקל כאלטרנטיבה בלבד, לא הייתה מתפתחת סערה. אולם הם בחרו להציג את התרנגול בראקל עם קמפיין נרחב בשלטים ובעלונים המצהיר שהבראקל בלבד הוא התרנגול הכשר וכל שאר התרנגולים אינם כשרים ואסורים באכילה. פוסקים ונציגי ארגוני הכשרות הנותנים השגחה לעופות המצויים, כגון הרב משה לייב לנדא והרב משה שטרנבוך (בד"ץ העדה החרדית), טענו ההפך. הם הודיעו שהעופות המצויים בשוק כשרים, ואילו הבראקל שהופיע ממקום לא ידוע, אינו בעל מסורת ויש בו בעיות כשרות נוספות, כגון צורת הביצים, ולכן אסור באכילה. הרב לנדא אף הצהיר בדרשת שבת שובה שכל קייטרינג שהשתמש בבראקל חייב להכשיר את כליו. באלול ה'תשע"ז כל שבעת אלפים תרנגולי בראקל שגודלו במושב תעוז נשחטו ונמכרו במחיר של שמונים שקל לקילו. המגדל במושב תעוז אמר שהוא אינו מתכנן לגדל עוד, ולא ברור אם יהיו אחרים שיגדלו. הנושאים שעלו בדיון הובילו רבים להימנע מאכילת תרנגולים מסחריים.

ניתוח של פולמוס העופות

מה המניע שביסוד הוויכוח בעניין הבראקל? טענות הלכתיות משמעותיות הושמעו על ידי שני הצדדים. אולם ברור הדבר שכאשר קבוצה אחת מטילה פגם בכשרות העופות וביהודים האוכלים אותם, קבוצה אחרת תגן על הנהוג בכלל ישראל ותתנגד לכל שינוי דרסטי. נוסף על כך, פרנסת רבים משני צדי המתרס הייתה בסכנה ובוודאי השפיעה על השיקולים בנדון. הוועד לטוהר העופות ניסה למוטט את כל תעשיית העופות, אך לא רק שהדבר לא עלה בידו, אלא גם כשרות התרנגול שהציע מוטלת בספק.

לפני שנרחיב על אודות המצאים בנושא התרנגולים, חשוב לציין שהמצאות ההלכתית אינה תלויה תמיד במציאות מדעית. ההגדרות בהלכות בישול, למשל, הן כלי ראשון וכלי שני ולא טמפרטורות שונות. כך גם המראות בהלכות נידה נקבעים על ידי פוסקים ולא בבדיקה כימית. הגדרת המינים בהלכה אינה זהה ואינה צריכה להיות זהה להגדרה המדעית. אף על פי כן, ידע נכון של המציאות בשטח הכרחי לפסק הלכה ראוי. בנדון ההלכתי בכשרות תרנגולים חשוב לשים

לב שקיימת כמות אדירה של ידע ומחקר בנושא מיני תרנגולים וכל סוגיו וגווניו שאינו בהכרח ידוע לכל הפוסקים, ידע שיש להתחשב בו.

הסיבה הבסיסית שכל מיני התרנגולים כשרים

גדולי הפוסקים שהתירו תרנגולי הודו וקוצ'ין, כגון השו"מ, הנצי"ב והרב שלום טאובס, יתירו את כל מיני התרנגולים השונים והמשונים. הסיבה היא שכולם בעלי שלושת סימני הטהרה ו/או מסוגלים להתרבות עם תרנגולים כשרים.

אך פוסקים רבים פוסקים כרש"י ומכשירים עוף חדש רק במסורת. אך מה קובע אם עוף הוא חדש או סוג של תרנגול? מה קובע אם עוף הוא תרנגול? האם צבע הכרבולת קובע? גודל העוף? קיומן או אי-קיומן של נוצות בחלקים שונים של הגוף? לפוסקים רבים במאה ה-19 שדנו בקוצ'ין, ולפוסקים רבים בימינו, התשובות לשאלות האלו אינן ברורות. גם המקור של כל העופות השונים לא היה ידוע. אבל לכל המומחים בהיסטוריה ובטבע של העופות, התשובות לשאלות האלו ברורות.

נכון הדבר שהתרנגולים המסחריים בשנים האחרונות פותחו מעופות שהשושלת שלהם אינה ידועה. אבל כולם היו תרנגולים! כולם צאצאים של עופות ג'ונגל ממשפחת ה-Gallus, במיוחד עוף ג'ונגל האדום, Gallus gallus, מעורב עם קצת עוף ג'ונגל האפור. כולם מאותו המין.

קונטרס אחד שהודפס על ידי הוועד לטוהר העופות מצהיר שהטענה שהתרנגולים הם צאצאים של עופות ג'ונגל מגוחכת ומקורה בכפירה של הגויים - "שהאדם נוצר מהקוף ועוד דברים דומים - עפר בפיהם!" אין זה פורום לדיון באבולוציה. מספיק לומר שהקביעה שהתרנגולים הם צאצאים של עופות ג'ונגל מבוססת היטב, והתפתחותם אירעה לפני כמה אלפי שנים בלבד.

כמו שהזכיר הנצי"ב והרב שלום טאובס לפני יותר ממאה שנה, עופות המזדווגים לעתים קרובות יחד בצורה טבעית ומולידים עופות שאינם עקרים, משמעות הדבר שהם מאותו המין. לנו היום יש סיבה חזקה אף יותר לקבוע שכל סוגי התרנגולים הם מאותו המין. השיטה הפשוטה והבסיסית ביותר לקביעת מין היא אם אותם בעלי חיים יוצרים משפחה מתפקדת הממשיכה מדור לדור. לפעמים גם בעלי חיים שאינם יכולים לעשות זאת מוגדרים מין, היות שמין הוא קטגוריה רחבה. אם כן, כל שכן שמינים שעושים כך ייחשבו למין!

יתר על כן, היום, שלא כמו במאה ה-19, יש לנו ידע מובן ומוכח איך נוצרו המינים האלה. חיות ועופות מאותו מין יכולים להיראות שונים מאוד זה מזה לאחר רבייה סלקטיבית. רבייה סלקטיבית היא תהליך שבני אדם השתמשו ומשתמשים בו עד היום כדי לפתח סוגים שונים של אותו המין. התהליך מתחיל כשנולדים ולדות משונים במקצת מהוריהם (מוטציה). מוטציות גנטיות הן תופעה טבעית שכיחה מאוד המתרחשת גם בבני אדם. מוטציות גנטיות אחראיות להבדלים קטנים, כגון גודל וצבע, אך יכולות לשנות אפילו מאפיינים בסיסים כגון מספר אצבעות. את הוולדות המשונים מעודדים להזדווג יחד, והם מולידים ולדות הזוהים להם (כלומר משונים במקצת מהמין המקורי), וכך מתפתח סוג

חדש של אותו מין. הרבה חיות וצמחים עוברים תהליך כזה; המגוון העצום של סוגי כלבים מעיד על ההצלחה של הרבייה הסלקטיבית (כל סוגי הכלבים השונים התפתחו בשנים האחרונות על ידי רבייה סלקטיבית ממין כלב אחד). מגוון עצום של מינים יכול להיווצר לאחר כמה דורות של רבייה סלקטיבית. עד היום מתקיימת רבייה סלקטיבית, ומפתחים סוגי כלבים וחיות חדשות על בסיס יומי.

אותו הדבר בדיוק אירע לתרנגולים. עם מספיק זמן ומאמץ ניתן לפתח סוגים שונים רבים של תרנגולים על בסיס העקרונות של רבייה סלקטיבית. סוגים שונים של תרנגולים, כולם מוטציות מאותו מין התרנגול שזווגו אלה עם אלה. ההכלאה שנעשתה על ידי תעשיית התרנגולים, לא הייתה בין מינים שונים של עופות אלא בין תרנגולים בעלי מוטציות שונות. הסוגים והגזעים השונים של תרנגולים, שכיום עומדים על כמה מאות, עם פיתוחים חדשים בכל שנה - כולם מין אחד, כולם תרנגולים, וכולם כשרים.³¹

מספר המינים

יש הטוענים שישנם אלפי מינים של עופות, ורוב המינים אינם כשרים, ואם כן, עלינו להניח שכל מין חדש של תרנגול אינו כשר, אלא אם כן יש לנו מסורת ברורה לגביו.

אך אין זה בהכרח נכון שרוב העופות אינם כשרים וממילא עלינו לאסור כל עוף חדש ללא מסורת. בגמרא (חולין סג ע"ב) כתוב שקיימים יותר מיני עופות כשרים מאשר לא כשרים. על בסיס מימרא זו מקשים הראשונים, מדוע אי אפשר לאכול ביצה שאין אנחנו יודעים את מקורה על פי הנחה שהגיעה מהרוב? בראשונים יש תשובות שונות. יש מהראשונים שתירצו שיש יותר תתי מין של עופות לא כשרים וממילא בסך הכול יש בעולם יותר עופות לא כשרים. אולם הרמב"ן והר"ן מקיימים את הפשט הפשוט בגמרא שיש יותר עופות כשרים מלא-כשרים, ומתמצים באופן אחר מדוע אי אפשר להניח שהביצה שלפנינו מקורה בעוף כשר. הדרכי תשובה עוסק באריכות בנושא, וקובע שיש יותר עופות כשרים מאשר לא כשרים (ומרחיב למה לא ניתן לסמוך על הרוב בכל עוף הבא לפנינו וספק אם הוא כשר או לא).³²

על אף האמור, הטעות הבסיסית בטענה הזאת היא שתרנגולים חדשים אינם מינים חדשים. אנשים רבים אינם מכירים בעובדה ש"מין" במונחים מדעיים הוא

³¹ הבעיה ההלכתית המשמעותית עם תרנגולים היום אינה המסורת, אלא תנאי מחייתם. תרנגולים מסחריים פותחו לגדול למשקל עצום בזמן קצר, דבר היוצר עומס רב על עצמותיהם וגורם לבעיות בריאותיות נוספות רבות. תרנגולות לול שמגודלות לביצים גדולות בתנאים נוראיים. ניתן לדון אם הנהוג המתואר נוגד את ההלכה, אך ברור שהוא נוגד את רוח ההלכה. מורי ורבי הרב אריה כרמל זצ"ל כתב: "ספק רב שהתורה הייתה מתירה 'חקלאות תעשייתית' המתייחסת לבעלי חיים כאל מכוונות, בחוסר רגישות לצרכיהם" (תוכנית אב (ירושלים: הוצאת ספרים פלדהיים/ הוצאת ישיבת דבר, ירושלים 1991) עמ' 69). מהבחינה הזאת הבראקל עדיף על התרנגולים המסחריים, אך לא זו הייתה הסיבה לפיתוחו.

³² דרכי תשובה יו"ד פב. יתר על כן, על אף שאיננו יכולים לזהות את כל העופות ברשימת העופות הלא-כשרים, די ברור בתורה שהמגמה ברשימה היא עופות דורסים, אוכלי דגים ועופות משונים (כגון עטלפים ויענים), ולא משפחת התרנגולאים (כגון שלו, פסיון, חוגלה וכדו').

הגדרה מצומצמת בהרבה מאשר בתורה. ישנם רק עשרים וארבעה מיני עופות לא כשרים בתורה, אבל במונחי המדע המודרני של מין ישנם אלפי מינים לא כשרים - מעל ארבע מאות מיני עופות דורסים וינשופים, ומעל 1,200 מינים של עטלף, הגדול בהם גדול פי חמש מאות מהקטן בהם ושונה ממנו מאוד פיזיולוגית.

ישנם מינים רבים של עופות במונחים מדעיים, אך מעט מאוד על פי ההגדרות והמונחים של התורה. בתרנגולים יש ארבעה מינים מדעיים וככל הנראה רק מין אחד על פי מונחי התורה. ניתן להוכיח אם שני עופות הם מאותו המין, בין אם נראים דומים בין אם נראים שונים, על פי הרגלי ההזדווגות וההתרבות שלהם ומעיון בהיסטוריה של התפתחותם.

תרנגולתא דאגמא

יש המטילים ספק בכשרותם של מינים שונים של התרנגול וטוענים שעלינו לחשוש למינים של תרנגולים שבוודאי אינם כשרים. טענתם מתבססת על הגמרא בחולין סב ע"ב: "תרנגולתא דאגמא אסירא, חזיה דדרסיה ואכליה", ובנדה נ ע"ב: "תרנגול ברא עוף טמא" (בנוסף, מימרות אלו הן המקור של הטוענים שלא ייתכן שהתרנגול המסחרי הוא צאצא של עוף ג'ונגל).

הטעות בטענות האלה היא שלא ייתכן שהתרנגולים הטמאים המוזכרים בגמרא הם עופות ג'ונגל ממשפחת התרנגולים המסחריים (Gallus). הסיבה היא שעופות הג'ונגל (Gallus) לא חיו באזורים שחז"ל חיו בהם. הגמרא מדברת על עוף אחר שיש לו דמיון מועט לתרנגול, וממילא נקרא תרנגול, אך אינו ממשפחת התרנגולים. דוגמה לתופעה זו היא סוס הים (דג) שנראה קצת כמו סוס אך אינו מאותה המשפחה כלל. ייתכן שתרגולתא דאגמא היא עוף מסוג עוף מים הנקרא "סופית", בעל מאפיינים מסוימים של עופות דורסים, ונקרא "תרנגולתא" (אף באנגלית) בגלל מראהו הדומה לתרנגול. אף אי אפשר לומר שהתרנגולים המסחריים הוכלאו עם סופית, משום שהם שונים מדי בכדי להזדווג. אין שום מין מחוץ למשפחת התרנגולים (Gallus) שהוכלא עם התרנגול המסחרי.

כללים זואולוגיים של חז"ל

מהמתנגדים לכשרות של מינים שונים של תרנגולים יש שטוענים שהאופן שבו אצבעותיהם מתחלקות או צורת הביצה מעידים שמינים מסוימים אינם כשרים על פי הכללים המבוארים בגמרא. חז"ל קבעו כללים בכשרות של עופות, כגון: "כל עוף החולק את רגליו - טמא", וכן "אלו הן סימני ביצים: כל שכודרת ועגולגולת, ראשה אחד כד וראשה אחד חד - טהורה, ב' ראשיה כדין או ב' ראשיה חדין - טמאין".

יש שמתרצים שתרגולים כאלה כשרים ובדרך כלל אינם חולקים את אצבעותיהם, ושהביצים בדרך כלל בצורה של "כד וחד". אך לפי הרמב"ם ואחרים ישנו עיקרון בסיסי יותר ליישוב הבעיה.

חז"ל קבעו כללים רבים בנושא כשרות בעלי חיים: בבהמות - "אם אין לה שיניים למעלה בידוע שהיא טהורה, אם לאו טמאה"; בדגים - "כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר"; בעופות - "כל עוף החולק את רגליו טמא", "אלו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגולגולת, ראשה אחד כד וראשה אחד חד - טהורה, ב' ראשיה כדין או ב' ראשיה חדין - טמאין". מה המקור של חז"ל לכללים הללו? יש הסבורים שהם עברו במסורת מנח, ויש הסבורים שקיבלום ברוח הקודש, וממילא הסימנים נכונים ללא יוצא מן הכלל לכל בעלי החיים בעולם. אולם גישות אלו נתקלות בקשיים רבים מהמציאות. לדוגמה, לדוב הנמלים ולחזיר היבלות הסומלי אין שיניים קדמיות עליונות, אך ברור לכול שהם אינם מעלים גרה והם חיות טמאות.

ניתן להימנע מבעיות כאלו. אין צורך לטעון טענות כה יומרניות לגבי המקור וההיקף של הכללים שקבעו חז"ל. ישנן דעות שחז"ל קבעו את הכללים האלה על פי התבוננות בבעלי החיים הנגישים להם. הרמב"ם כותב שהכלל בגמרא באשר לדגים התבסס על דגים שחז"ל בחנו.³³ הוא כתב גם שסימני העופות הכשרים התקבלו באמצעות השוואה בין עופות.³⁴ התורה חיים כותב שהכלל בגמרא בדבר שיני הבהמה התבסס על ההבנה של חז"ל את גוף הבהמה (אנטומיה).³⁵ התפארת יעקב כותב שהכלל בגמרא לגבי ביצים מבוסס על בחינה של חז"ל את הביצים המצויות.³⁶ ממילא, הכללים בגמרא ובחז"ל מבוססים על בעלי חיים שחיו באותו אזור שחז"ל חיו בו. הם לא התבססו על חיות ממקומות אחרים בעולם ומזמנים אחרים, ולהם הם לא דווקא ישימים. בהתאם לכך, על אף שלדוב נמלים אין שיניים קדמיות עליונות, אין זה מציב בעיה בפני הכלל של חז"ל היות שחז"ל לא התייחסו לבעלי חיים מדרום אמריקה.

על פי הגישה הזאת, דברי המשנה "כל עוף החולק את רגליו טמא" ו"ב' ראשיה כדין או ב' ראשיה חדין - טמאין", אינם רלוונטיים למינים חדשים של תרנגולים. חז"ל מעולם לא התכוונו לפסול תרנגול שלא היה קיים במקומם ובתקופתם. הם דיברו על עופות כגון ינשופים, החולקים את רגליהם ומטילים ביצים סימטריות.

דברי סיכום

מחיבור כל הנאמר לעיל וקריאה של הספרות ההלכתית המגוונת, עולות המסקנות הבאות.

במאה ה-19 לא היה מספיק ידע נגיש על מנת שהפוסקים יכלו להיות בטוחים שהתרנגולים המשונים היו בעצם מין תרנגול. ממילא, הם חששו להתיר. עם כל זה, פוסקים רבים התירו את התרנגולים האלו, על פי טענות חזקות ומשכנעות.

בימינו, נראה שפוסקים רבים אוסרים מינים שונים של תרנגולים מפני שהם מייחסים משמעות להבדלים שטחיים במראה, ולא לגורמים מהותיים יותר כגון

³³ רמב"ם, פיהמ"ש נדה ו, ט, תרגום הרב קאפח.

³⁴ ספר המצוות מ"ע קנ.

³⁵ תורת חיים, חולין נט ע"א.

³⁶ תפארת יעקב, חולין סד ע"א ד"ה סימנין לאו דאורייתא.

הכלאה, דמיון גנטי והיסטוריית ההתפתחות של מיני התרנגולים. הם אינם מבינים איך מתפתחים מינים שונים של תרנגולים ואינם מודעים לכך שההתפתחות מתרחשת באמצעות ברירה מלאכותית של מוטציות באותו מין. הם מניחים שהגמרא מעידה על מינים טמאים של תרנגולים, אף על פי שאין היא עושה זאת. הם רואים את הכללים של חז"ל לזיהוי בעלי חיים כשרים כאמיתות נצחיות עולמיות ולא כמסקנות שהתבססו על ניתוח של חז"ל בעלי חיים נגישים מהאזור, ושנועדו על ידי חז"ל רק לשימוש בחיות מהאזור.

רבנים ומומחים רבים בתחום הכשרות, ובמיוחד אלו הבקאים בהיסטוריה הטבעית של התרנגולים, מסכימים עם הניתוח הזה. למרבה הצער, הם נמנעים מלהצהיר על כך, הם אינם מעוניינים להיגרר למחלוקת ולחלוק על פוסקים מפורסמים. אבל ההשלכות עלולות להיות הימנעות גמורה של אנשים מאכילת תרנגולים.

תרנגולים הם תרנגולים הם תרנגולים. כולם מתרבים ביניהם בטבעיות ומולידים צאצאים המסוגלים להוליד גם הם. כולם פותחו מעופות ג'ונגל. הם כולם אותו מין. וכולם כשרים.